

НОВА ЛЕКСИКА В ПУБЛІКАЦІЯХ ЧАСОПISУ „КАТОЛИЦЬКИЙ ВІСНИК”

У статті подано словотвірний аналіз нової лексики, використаної в публікаціях католицького часопису, показано парадигматичні можливості новозапозичень у породженні похідних та розвитку лексичної синонімії.

Ключові слова: словотвірний аналіз, новозапозичення, похідні слова, лексична синонімія.

Анна Віняр

Новая лексика в публикациях журнала „Католический вестник”

В статье изложен словообразовательный анализ новой лексики, использованной в публикациях католического журнала, показаны парадигматические возможности новых заимствований в образовании производных и развитии лексической синонимии.

Ключевые слова: словообразовательный анализ, новые заимствования, производные слова, лексическая синонимия.

Anna Viniar

New words in *Catholic herald* magazine publications

Word-formative analysis of new vocabulary used in publications of the Catholic magazine is made. The paradigmatic potential of new loan words in formation of derivations and in development of lexical synonymy is demonstrated.

Key words: word-formative analysis, new loan words, words in formation of derivations, lexical synonymy.

Тривала заборона української мови в часи відсутності Української держави, обмеження її функціонування впродовж майже всього ХХ століття стосувалися не лише таких важливих суспільно-економічних сфер, як фундаментальні науки, медицина, армія тощо, – українська мова не мала ніякого доступу до церкви. І сьогодні ще не можна говорити про рівність нашої мови в конфесійній сфері. Саме тому досвід провадження Служби Божої в римо-католицьких храмах різними мовами (англійською, польською, російською – залежно від потреб парафії) і передусім українською можна розцінювати як приклад християнської толерантності. „У 1991 р. перед Вселенською Церквою відкрилися нові горизонти євангелізації в незалежній Україні. ... Відродження духовності держави, її народу залежить від молоді, гарантів майбутнього – їхній духовний та моральний розвиток є підґрунтям незалежності” [3, с. 7].

Виступаючи з промовою на зустрічі з діячами культури в Колежі Бернардинів у Парижі 12 вересня 2008 року, Папа Римський Бенедикт XVI зупинився на витоках західного богослов'я і коренях християнської культури: „Спираючись на історію чернецтва, зауважимо, що в грандіозному культурному нурті, спричиненому переселенням народів, саме монастирі зберігали скарби старої культури і поступово творили мову” [3, с. 1]. У своїй промові понтифік великого значення надав мові: „Пошук Бога вимагає внутрішньої потреби в культурі слова, тобто в західному чернецтві есхатологія і граматики також внутрішньо пов'язані. Прагнення Бога містить у собі любов до слова. Оскільки Слово Біблії – це шлях Бога до нас і наш шлях до Нього, то ченці мали навчатися глибин мовних таїн, знатися на структурі мови та способах прояву” [3, с. 2]. Надаючи великого значення Святому Письму, Святіший Отець зазначив: „Щоб мати повне уявлення про культуру слова, яка належить до самої суті пошуків Бога, маємо зробити ще один крок. Слово, яке відкриває шлях до пошуків Бога, і саме є дорогою, народжує спільноту й через це робить нас уважними одне до одного” [3, с. 1].

Незважаючи на те, що конфесійний стиль ще не отримав безперечного статусу в усіх сучасних підручниках стилістики української мови, дослідження конфесійної лексики в мовознавстві останніми роками проводиться досить активно [1; 2; 4; 5; 8].

Одночасно відбувається активний процес поповнення конфесійної лексики новими словами, використання їх в неконфесійній сфері. Це зумовлює актуальність дослідження шляхів надходження нової конфесійної лексики, а також використання нової лексики інших стилів у публікаціях релігійних видань.

Матеріалом дослідження стала нова лексика часопису „Католицький вісник”. Конфесійне видання приділяє багато уваги тлумаченню не тільки нових слів, але й деактивізованих, значення яких зазвичай неправильно або неточно сприймалися загалом. Напр.: Слово „католицький” походить від грецького *katholikos*, яке означає *універсальність*, а також *вселенськість* (2008, №1, с. 1). „Словник іншомовних слів” подає таке тлумачення слів *католицизм*, *католицитво*: „з гр. загальний, вселенський – один з основних і найпоширеніший різновид християнства. Остаточо сформувався після поділу християнської церкви на східну і західну в XI ст. н.е.” [6, с. 514]. Серед лексики, яку активно використовує часопис, деактивізовані з різних, часто ідеологічних причин слова *вишкіл*, *розвій*, *спільнота*, *канонік*, *енцикліка*, *понтифікат*, *літургія*.

Запозичення, що використовуються в досліджуваному часописі, мають передусім грецьке й латинське походження, що пов’язано з літературно-писемною традицією католицької церкви та християнської церкви загалом. Новотвори, засвідчені в „Католицькому віснику”, мають іменникове, прикметникове, дієслівне, рідше прислівникове оформлення.

Як і в інших стилях української мови новітнього часу, у мові католицької церкви спостерігаємо розвиток нових словотвірних гнізд з блоком похідних процесуальної семантики (дієслово, іменник – назва процесу, діяч). Лексеми, що позначають ключові поняття християнства, стають вершиною досить розгалужених словотвірних гнізд, що включають як радіальні похідні (дієслівний та іменниковий блоки), так і ланцюжкові (іменник-девербатив і прикметник-десубстантив):

Євангеліє – *євангелізувати* – *євангелізатор*
євангелізація – *євангелізаційний*
євангеліарій

Євангеліє (*Євангелія*) (з гр. „добра, радісна звістка”) – назва ранніх творів, що розповідають про життя і вчення Ісуса Христа. „Канонічні Євангелії – Богом натхнені священні твори для віруючих і основа християнського віровчення” [6, 438]. Усі похідні словотвірного гнізда з вершиною *Євангеліє* є наслідком суфіксальної деривації. Назви процесу утворюються за допомогою найбільш активних у сучасному новотворенні формантів *-ізувати*, *-ізація*, для творення назви діяча використовується суфікс *-атор*. Напр.: *Первинна євангелізація у багатьох регіонах світу є справою нагальною, але пам’ятаймо, що багато дієцезій та інститутів Богосвяченого життя зазнають сьогодні браку священників і покликань. Тому маємо нагально підтвердити, що наказ Христа євангелізувати всі народи й надалі залишається пріоритетом, попри зростання труднощів. Ніщо не може виправдати сповільнення або занепаду цієї справи, бо „доручення проголошувати Євангеліє всім людям є першорядним покликанням Церкви”. Любі священники! Ви – співробітники єпископів, тож будьте великодушними пастирями і євангелізаторами* (2008, №4, с.2).

Значною активністю відзначається іменниковий словотвірний суфікс *-арій*, яким оформлено ряд новотворів: *ординарій*, *терціарій*. „Словотвір української літературної мови” розглядає цей словотвірний тип серед непродуктивних відіменникових назв осіб з суфіксами іншомовного походження [7, с. 83]. Проте дослідження конфесійної лексики виявило участь суфікса *-арій* також в оформленні назв неістот, загальне словотвірне значення – „носії предметної ознаки”. Напр: *Насправді йдеться не про повний текст Нового Завіту, а про богослужбову книгу – євангеліарій, де містилися тексти читань на*

неділі та свята (2008, №2, с. 8); Отже, виходить, що на слов'янському євангеліарії справді приносили коронаційну присягу – але не всі королі Франції, а лише починаючи від Генріха III (2008, №2, с. 8); Рік тому Бенедикт XVI відвідав марійний санктуарій в Австрії (2008, №2, с. 2); Так писав Юлій Шрейдер, математик, кібернетик, філософ, поет і домініканський терціарій (2008, №5, с. 19). На другому ступені деривації в поданому словотвірному гнізді перебуває прикметник з формантом -ний, мотивований іменником – назвою дії: Вона (праця) є типово євангелізаційною: праця на парафіях, опіка над хворими і старшими, катехизація дітей та молоді й підготовка до Святих Таїнств (2008, №3, с. 6).

Нове словотвірне гніздо з вершиною катехиза (з гр. „настанова” – стислий виклад засад християнського вчення у формі питань і відповідей) має розгалужену передусім радіальну структуру:

Катехиза – катехизувати

катехизація

катехитичний

катехит – катехитка

катехумен

Похідне дієслово та іменник з процесуальним значенням мають однакове словотвірне значення – „проводити, реалізувати те, що назване твірною основою”: Напр.: Сестри збирають різновікові групи для приготування до Святих Таїнств, тож виглядає ця підготовка інакше, ніж у Польщі, де сестри катехизують по школах (2008, №3, с. 6); Стараннями отця А. Мацьонга створено єдину в Україні програму катехизації дітей та молоді для римо-католицьких єпархій в Україні (2008, №2, с. 7). Суфікс -ит, що є словотворчим засобом для похідного іменника катехит, використовується як формальний засіб у структурі похідного прикметника катехитичний, де словотворчим формантом є -ичний. Напр.: Ці матеріали стали важливим зняттям у руках катехитів та вчителів релігії (2008, № 2, с. 7); Вирішили зробити у м. Городку Хмельницької обл. катехитичні курси для світських (2008, № 2, с. 7). Творення іменників жіночого роду відображає сучасну тенденцію українського словотворення: назви осіб з модифікаційним значенням утворюються за допомогою суфіксального форманта -к(а): терезіанки. Напр.: Завдання сестер-катехиток – привести молоде покоління до Бога. Після проповіді була молитва до св. Павла – покровителя душ пастирів і катехитів (2008, № 4, с. 2).

Словотвірне гніздо виникло також на базі латинської лексеми beatus (блаженний, святий): беатифікація, беатифікувати, беатифікований, беатифікаційний. Напр.: До цієї конгрегації, до речі, належала нещодавно беатифікована сестра Марта Веца (2008, № 2, с. 4); Нині триває беатифікаційний процес Пія XII (2008, № 3, с. 13); Саме народне шанування спонукало Бенедикта XVI скоротити мінімальний термін, який має пройти до початку процесу беатифікації, оголосити Йоана Павла II Слугою Божим уже за два місяці по смерті (2010, № 1, с. 4).

Творення абстрактних іменників відбувається за регулярним відприкметниковим словотвірним типом з суфіксом -ість: Французькі традиції і закон перебувають в абсолютній опозиції до того, що називають спільнотністю (2008, № 2, с. 14); Навпаки, він знайде найстрашніший вид смерті – безсенсовість (2008, № 6, с. 17). Аналіз нової лексики досліджуваного часопису показує, що назви осіб за характером діяльності утворюються за допомогою суфіксів -ець, -ник на базі українських основ, -іст (-ист), -тор – на базі запозичених: комп'ютерник, ман'єрист, реколекціоніст, дефінітор, постулятор. Напр.: Цей титул – не тільки почесне вшанування високопосадовця-церковнослужителя, очільника великої католицької сім'ї: воно належить освіченому університетському мислителю (2008, № 4, с. 2); Як вважає відомий ватиканіст

А. Торньєрі, вже в грудні ц.р. можна очікувати на декрет про героїчні чесноти Еудженіо Пачеллі, що стане важливим кроком до беатифікації Папи Пія XII (2008, № 3, с. 2). Понад тридцять осіб, зокрема Крістоф Шенборн, архієпископ Віденський і двоє всесвітньо відомих біблеїстів, Мартін Хенгель та Петер Штульмахер, приїхали в Італію (2008, № 3, с. 2).

Як свідчить мовний матеріал „Католицького вісника”, нові прикметники утворюються переважно за допомогою суфікса *-ний* на базі нових або узвичаєних запозичень: *канонізація – канонізаційний; євхаристія – євхаристійний; Марія – марійний; дієцезія – дієцезіальний; хоспіс – хоспісний.*

Використання префіксів та префіксоїдів при оформленні нових прикметників свідчить про посилення аглютинативних рис у словотворенні: *Визначення „Євхаристійна молитва” виводиться з літургії ранньої Церкви. В часи поапостольські й пізніше – імовірно, до середини III ст. – єпископи і пресвітери проголошували цю молитву власними словами, дотримуючись основної структури (2008, №2, с. 11). Антипапська істерія чергового разу забуяла в СРСР в останні роки II світової війни (2008, №3, с. 12). Франція завжди була поліетнічною країною (2008, №2, с. 18).*

Вступаючи в полеміку з нерелігійними поглядами і суспільними течіями, автори публікацій використовують новотвори з препозитивними лексико-морфемами *еко-, біо-, нео-, мульти-*: *Мультикультуралізм у Європі та Києві: знайдіть різницю (2008, №3, с. 8); Вчення Церкви висловлює серйозні побоювання щодо уявлення про довкілля, натхнене екоцентризмом та біоцентризмом, оскільки такі уявлення виключають різницю в ідентичності та гідності між людиною та іншим живим створінням (2010, №1, с. 9); Отак-то торують дорогу новому пантеїзмові, забарвленому неоязичництвом, яке вбачає джерело людського спасіння тільки в природі, що вони її розуміють у суто натуралістичних термінах (2010, № 1, с. 9).*

Як і в інших стилях літературної мови, у текстах католицького часопису використовуються нові аббревіатури, зокрема ініціально-звукові та ініціально-буквені: *ЗМІ* також повідомляють, що з нагоди цієї дати заплановано кілька пам'ятних заходів (2008, № 3, с. 2); *Свого часу, 2006 р., він уже говорив про це на нараді ОБСЄ (2008, № 3, с. 4).* Без обмежень використовуються нові поскладові аббревіатури: *Влада владою, маскульт маскультом, але не можна заперечувати, що підвалини світогляду, який визначає світобудову цієї країни, все ж таки є християнськими (2008, № 2, с.12); До Конференції св.є Вікентія належать близько 15 осіб, які надають допомогу малюкам у лікарні ОХМАТДИТ (2008, № 4, с. 2); Кабмін вирішив виділити кошти для надання Грузії гуманітарної допомоги (2008, № 3, с. 7).*

Серед нових аббревіатур, ужитих в часописі „Католицький вісник”, чимало іншомовних скорочень: *Він був далекий від того, що нині називають PR-ом (2008, № 3, с. 12); У лютому 2002 р., під час президентської кампанії, Інгрід Бетанкур була викрадена повстанською організацією „Революційні збройні сили Колумбії” (ФАРК) (2008, № 3, с. 3).* Деякі з ініціальних скорочень стосуються передусім конфесійного стилю, тому автори публікацій подають розгорнуте тлумачення таких аббревіатур: *Міжнародна Асоціація Чудотворного Медальйона (АЧМ) заснована, аби нагадувати про об'явлення Діви Марії 1830 в Парижі (2008, № 4, с. 5); АЧМ, офіційно затверджена 1909 р. Папою Пієм X, об'єднує шанувальників Богородиці з 30-ти країн світу (2008, № 4, с. 5); Серед паломників до святині Летичівської Богородиці було поширено 15 тис. медальйонів, і 230 осіб приєдналися до АЧМ (2008, № 4, с. 5).*

Як уже зазначалося, у „Католицькому віснику” приділяють велику увагу тлумаченню слів, богословських термінів, використовуючи при цьому українські та латинські відповідники: *Уділивши Причастя, священник здійснює т.зв. пурифікацію (від*

лат. *purificatio* – очищення), тобто очищує патену від кришок гостій та обмиває келих – „аби нічого не пропало” (2008, № 2, с. 11); Латинське слово „канон” означає норму, міру. В стародавні часи Євхаристійну молитву називали також *præx canonica*, або „канонічною молитвою” (2008, № 2, с. 2). Або: Відкинувши головне бездоказове припущення нерелігійної (секулярної) сучасності – буцімто людство, кероване наукою, переростає потребу релігійності, – професор Гаріс зробила об’єктом свого наукового інтересу ті аспекти історії Лурда, що їх скептики зазвичай оминають (2008, № 2, с. 3). Особливого значення набувають тлумачення в текстах „Католицького вісника” богословських термінів, що стосуються Євхаристії (з гр. „подяка”) – одного з найважливіших християнських таїнств, під час якого освячують хліб і вино (втілення тіла і крові Ісуса Христа). Споживаючи їх, віруючі єднаються з Христом. Інша назва – п р и ч а с т я [6, с. 439]. Напр.: Проте всі ці молитви складені відповідно до схеми, усталеної традицією. Це преферація (про неї ми згадували), акламація, епіклез (молитва до Святого Духа), оповідь про встановлення Меси і консекрація (коли священник переказує те, що відбулося під час Останньої Вечері), анамнез (спомин подій, які принесли нам спасіння), ... а також велика доксологія (прославлення) – коли священник бере патену з Гостією та келих і, тримаючи їх піднесеними вгору, вимовляє або співає прославлення Бога (2008, № 2, с. 11).

Нова для української мови лексика часто вступає в синонімічні відношення з узусними словами: священник – целебранс. Напр.: Церква вустами священника просить уділити миру та єдності спільноті вірних та всій людській родині. Далі целебранс вимовляє побажання миру (2008, №4, с. 11). Так само синонімом до церковного титулу Папа Римський є часто вживане останніми роками слово понтифік, з лат. *pont* – міст, отже, понтифік – „той, що наводить міст між людьми і Богом”: Папа Войтила, крім того що був ініціатором того й отого, понтифіком рекордів, скільки кілометрів наїздив і налітав... скільки документів написав... – крім цього всього, він був людиною, яка любила Бога, Церкву і молитву (2008, №4, с. 8). Поряд з традиційною лексемою парафія як синонім активно використовується новозапозичена назва дієцезія. Напр.: У суботу, 13 вересня, на урочистість, яку очолював Єпископ Маркіян Трофим’як, прибули священники з Луцької дієцезії, Львівської архидієцезії та з Польщі, консул Республіки Польща в Луцьку п. Евеліна Адамська, благодійники з Німеччини (2008, №4, с. 4). Синонімічним до узвичаєного словосполучення канонізація святих є новий для нашої мови богословський термін беатифікація.

Значна кількість нової лексики, засвідченої в текстах „Католицького вісника”, має загальностильове використання: мас-медіа, католицький медіа-центр, міні-підприємство, хепі-енд, копірайт, саунд-трек, веб-сайт, евтаназія, от кутюр, хоспіс, голокост, фаст-фуд. Це передусім загальновідомі юкстапозити: Гості проведуть також майстер-класи з григоріанського співу та народної ірландської музики (2008, №4, с. 5); На Інтернет-форумі семінарії Святого Духа є роздуми про покликання... (2008, №4, с. 6); Але певний парадокс у цій сукупній ситуації таки вбачаю: аби молитва – чи розповідь про неї – комусь насправді допомогли, треба... Ні, не шикарного друку чи вкладок-бонусів у вигляді компакт-дисків. Треба молитви (2008, №4, с. 1).

Значна кількість запозичень (передусім грецизмів і латинізмів) у мові католицького часопису зумовлена традицією та історією розвитку однієї з гілок християнської церкви, світовими глобалізаційними тенденціями. Активізація власне українських словотвірних типів свідчить про прагнення авторів видання розвивати рідну мову вірників, що сприяє розумінню ними змісту християнської віри.

Література

1. Бабич Н. Конфесійний чи богословський стиль? / Надія Бабич // Науковий вісник Чернівецького національного університету : зб. наук. праць / наук. ред. Б.І. Бунчук. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. – Вип. 475-477 : Слов'янська філологія. – С. 482 - 488.
2. Борита В.М. Про деякі лексичні та граматичні особливості текстів проповідей / Валентина Михайлівна Борита // Актуальні проблеми філології і методики викладання мов. – Кривий Ріг, 2007. – С. 51–55.
3. Культура слова, молитви, буття. З промови Святішого Отця Бенедикта XVI під час зустрічі з діячами культури в Колежі Бернардинів (Париж, 12 вересня 2008 р.) // Католицький вісник. – 2008. – № 4.
4. Павлова І. Лексика конфесійного стилю / І. Павлова // Дивослово. – 2003. – №1. – С. 18–24.
5. Пуряєва Н.В. Термінологія таїнства Євхаристії / Н.В. Пуряєва // Українська мова. – 2003. – № 1. – С. 103–117.
6. Словник іншомовних слів / уклад. Л.О. Пустовіт та ін. – К. : Довіра, 2000. – 1018 с.
7. Словотвір сучасної української літературної мови. – К. : Наук. думка, 1979. – 406 с.